

Sibiriens ängel – en människas mod i krigets skugga

Berättelse

En barndom mellan två världar

Elsa Brändström föddes 1888 i Sankt Petersburg i Ryssland. Hennes far var svensk officer och diplomat, vilket innebar att familjen rörde sig i fina kretsar och levde ett bekvämt liv. Trots detta verkar Elsa redan som ung ha lagt märke till orättvisorna omkring sig. Hon var ett barn som såg dem som hade det sämst, och något i henne ville inte titta bort.

Mardrömmen i Sibirien

När första världskriget bröt ut 1914 förändrades miljoner människors liv. Bland dem fanns tyska och österrikiska soldater som tillfångatogs och fördes till fångläger i Sibirien, tusentals kilometer från sina hem. Förhållandena där var fruktansvärda. I de värsta lägren dog en stor del av fångarna av svält, kyla och sjukdomar, och världen utanför såg knappt vad som hände.

År 1915 reste Elsa dit för Svenska Röda Korset. Eftersom Sverige var ett neutralt land kunde hon resa in och både hjälpa fångarna och granska lägren. Det hon mötte var värre än någon rapport kunde beskriva. Hon såg människor behandlas som om de inte var värda någonting, och hon bestämde sig för att göra något åt det.

Med små medel åstadkom hon stora saker. Hon organiserade sjukvård, ordnade mat och kläder och kämpade för att fångarna skulle behandlas som människor. Arbetet var livsfarligt: hon smittades själv av fläcktyfus, och under oroligheterna i Ryssland anklagades hon för spioneri och hotades till och med med döden. Ändå gav hon inte upp. Tusentals män överlevde tack vare henne, och soldaterna gav henne namnet "Sibiriens ängel".

Ett liv i andras tjänst

År 1920 återvände Elsa till Sverige, sjuk och utmattad. Många hade förstått om hon valt vila och ett tryggt liv. Hon gjorde tvärtom. Hon skrev en bok om fångarnas öden, reste runt och samlade in pengar och använde dem till hem för före detta fångar och ett barnhem för krigets föräldralösa barn i Tyskland.

År 1929 gifte hon sig med den tyske professorn Robert Ulich, och paret fick en dotter. När nazisterna kom till makten ställdes familjen inför ett nytt vägval. De flyttade 1934 till USA, och även där fortsatte Elsa sitt arbete. Hon hjälpte hundratals flyktingar undan nazismen att få uppehållstillstånd, och hon öppnade en restaurang i Cambridge där flyktingar kunde få arbete och en ny början.

Elsa Brändström dog 1948 i USA. Å ena sidan var hon bara en enskild människa utan makt eller armé. Å andra sidan förändrade hon tusentals människors liv, om och om igen, genom hela sitt liv.

Hennes historia ställer en fråga till oss alla: vad är vi beredda att göra för andra, även när det kostar oss något? Att hon gång på gång valde att handla, fastän hon kunde ha vänt bort blicken, är kanske det som gör henne värd att minnas.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
diplomat	person som representerar sitt land i ett annat land
kretsar	grupper av människor som umgås, här de förnäma och rika
orättvisa	när någon behandlas fel eller sämre än andra
tillfångatas	Under kriget kunde soldater tillfångatas och föras bort.
förhållanden	hur situationen eller livet är på en plats
svält	att lida av brist på mat
neutral	ett land som inte deltar i kriget
granska	undersöka noga och kontrollera
fläcktyfus	en farlig smittsam sjukdom
spioneri	att i hemlighet samla information åt en fiende
utmattad	mycket trött, helt slut
föräldralös	ett barn som inte längre har sina föräldrar
uppehållstillstånd	tillstånd att bo i ett land
vägval	en situation där man måste välja väg eller riktning

Läsförståelsefrågor

1. Hur såg Elsas barndom ut, och vad antyder texten om hennes karaktär redan då?
2. Varför kunde just Elsa, som svensk, resa in i Ryssland för att hjälpa fångarna?
 1. Sverige var allierat med Ryssland i kriget.
 2. Sverige stod utanför kriget och räknades som neutralt.
 3. Hon var född i Ryssland och var rysk medborgare.
3. Vad menas i texten med att Elsa “med små medel åstadkom stora saker”?
 1. Hon hade lite pengar och resurser men hjälpte ändå väldigt många.
 2. Hon byggde stora och dyra sjukhus i Sibirien.
 3. Hon fick mycket pengar av den ryska staten.
4. På vilka sätt var Elsas arbete i Sibirien farligt?
 1. Hon kunde bli smittad och hon anklagades för spioneri.
 2. Hon var rädd för de andra hjälparbetarna.
 3. Hon hade ingen mat och inga kläder själv.
5. Vad gjorde Elsa i USA?
 1. Hon slutade arbeta och vilade resten av livet.
 2. Hon hjälpte flyktingar med uppehållstillstånd och arbete.
 3. Hon arbetade som diplomat för Sverige.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. I de värsta lägren dog en stor del av fångarna.
 2. Elsa vilade i många år innan hon började hjälpa människor igen.
 3. Elsa fick Nobels fredspris för sitt arbete.
 1. Familjen lämnade Tyskland efter att nazisterna tagit makten.
7. Varför valde Elsa att skriva en bok om fångarnas öden, tror du? (Öppen fråga)
8. Texten säger att Elsa “kunde ha valt vila”, men gjorde tvärtom. Vad säger detta val om henne? (inferensfråga)
9. I slutet ställer texten en fråga: “vad är vi beredda att göra för andra, även när det kostar oss något?” Hur skulle du svara på den frågan? (Öppen fråga)
10. Förklara med egna ord varför soldaterna kallade Elsa för “Sibiriens ängel”.
11. Texten säger att Elsa “å ena sidan” var en enskild människa utan makt, men “å andra sidan” förändrade tusentals liv. Varför tror du att författaren väljer att ställa dessa två saker mot varandra? (inferensfråga)
12. Vilket budskap tror du att texten vill ge läsaren? Motivera ditt svar.

Facit

1. Exempel på svar: Hon växte upp i en rik familj och levde bekvämt, men hon lade redan som barn märke till orättvisor. Det antyder att hon var medkännande och inte likgiltig för andras lidande.
2. 1. Sverige stod utanför kriget och räknades som neutralt.
3. 1. Hon hade lite pengar och resurser men hjälpte ändå väldigt många.
4. 1. Hon kunde bli smittad och hon anklagades för spioneri.
5. 1. Hon hjälpte flyktingar med uppehållstillstånd och arbete.
6. 1. ja b) nej c) det står inte i texten d) ja
7. Exempel på svar: För att berätta för världen vad som hänt, så att fångarnas lidande inte glömdes bort, och kanske för att samla in pengar och stöd.
8. Exempel på svar: Det visar att hon var osjälvisk och driven av en stark vilja att hjälpa, viktigare för henne än hennes egen bekvämlighet.
9. Exempel på svar: Eget svar. Eleven kan reflektera över egna gränser, mod och ansvar för andra.
10. Exempel på svar: De kallade henne så för att hon räddade dem ur en hopplös situation, vårdade de sjuka och behandlade dem med värdighet, som en räddande ängel.
11. Exempel på svar: För att visa att även en vanlig människa utan makt kan göra enormt stor skillnad. Kontrasten gör hennes gärning ännu mer imponerande.
12. Exempel på svar: Budskapet är att mod och medmänsklighet hos en enda person kan förändra många liv, och att vi alla har ett ansvar att hjälpa andra.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Temat är civilkurage och humanism. Texten lämpar sig för fördjupande samtal om moraliskt mod, individens ansvar och hur historiska förebilder talar till nutiden. Den avslutande frågan kan användas som utgångspunkt för en skrivuppgift eller ett strukturerat samtal.

Diskussionsfrågor

- Vad tror ni krävs för att en människa ska våga handla som Elsa, mitt i krig och fara?
- Elsa hjälpte "fiendens" soldater, alltså tyskar och österrikare, fast hon själv var svensk. Vad tänker ni om det?
- Finns det situationer i dag där människor behöver samma sorts mod som Elsa visade? Ge exempel.
- Är det rimligt att begära att vanliga människor ska offra sin trygghet för andra? Diskutera olika synsätt.

- **Skriv (5–6 meningar):** Beskriv en person, känd eller okänd, som du tycker visar civilkurage. Förklara vad personen gör och varför du tycker att det är modigt.

Källor och faktagranskning

- Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (SKBL): Elsa Brändström – <https://www.skbl.se/sv/artikel/ElsaBrandstrom>
- Wikipedia (engelska): Elsa Brändström – https://en.wikipedia.org/wiki/Elsa_Br%C3%A4ndstr%C3%B6m
- Populär Historia: Elsa Brändström – riskerade livet för krigsfångarna – <https://populärhistoria.se/krig/forsta-varldskriget/elsa-brandstrom-riskerade-livet-for-krigsfangarna>
- Världens Historia: Sibiriens ängel – <https://varldenshistoria.se/krig/forsta-varldskriget/sibiriens-angel>
- 1914-1918-Online (WW1 Encyclopedia): Brändström, Elsa – <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/brandstrom-elsa/>

Faktagranskad i juni 2026. Elsa Brändström föddes 26 mars 1888 i Sankt Petersburg och dog 4 mars 1948 i Cambridge, Massachusetts, USA (i cancer). Hon arbetade för Svenska Röda Korset i krigsfångeläger i Sibirien 1915–1920 under första världskriget och kallades "Sibiriens ängel". Hon insjuknade i fläcktyfus 1919 och återvände till Sverige 1920. 1929 gifte hon sig med den tyske pedagogen Robert Ulich; dottern Brita föddes 1932. Familjen flyttade till USA 1934 (Ulich fick tjänst vid Harvard) för att lämna Nazityskland, och i USA hjälpte hon flyktingar undan nazismen. Osäkerhet finns kring exakt dödsorsak (anges som bröstcancer eller bencancer i olika källor) och detaljer kring hennes arrestering i Sibirien (årtal anges varierande som 1918/1920).

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.